

MÜNİF PAŞA'DA TERSİNE GÖÇ OLGUSU*

Hüseyin YAZICI**

Özet: Münif Paşa Tanzimat döneminin önemli şahsiyetlerinden birisidir. Bu makalede adı geçeninin yaklaşık 150 yıl önce ortaya koyduğu ve bugünün de çok önemli bir sorunu olan tersine göç fikri günümüzün bazı verilerinin ışığında ele alındı.

Anahtar Kelimeler: Münif, göç, tersine göç

MÜNİF PAŞA'S REVERSE IMMIGRATION FACT

Abstract: Munif Paşa is one of the important personalities of Tanzimat Dönemi (Reform Era). The idea of reverse immigration, which was introduced approximately 150 years ago by the one mentioned in this article and is one of the most important problems of today, is discussed in the light of some data of today.

Key Words: Munif, immigration, reverse immigration

“Bir insanın, siyasi ve ekonomik olmak üzere pek çok nedenden ya da kendi isteğiyle içinde yaşadığı çevreden ayrılarak bir başka mekâna, yeni koşullara daha iyi uyum sağlamak gayesiyle taşınmasına göç diyoruz.”¹ Ancak burada bir şeyin üzerinde durmak gerekir: İçinde bulunduğumuz toplumda sıklıkla tanık olduğumuz yer değiştirmelerle göç olgusu aynı şeyler değildir. Çünkü bir göçte gelenekler, görenekler ve ilişkiler olmak üzere pek çok şey değişim geçirir ve daha önce yaşanmamış yeni ilişkiler ortaya çıkar. Bu nedenle toplumda yaşadığımız kısa süreli yer değiştirmeleri “göç” olarak adlandırmamız doğru değildir. Bir yer değiştirmenin göç olarak adlandırılabilmesi için ayrılık süresinin bir sene olması kabul edilmektedir.² Yer değiştirmeler, ülke içerisinde ise buna “iç göç”, ülke dışına yapılmış ise “dış göç” denir.

Göçler, tarih boyunca ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel hayatımızda hep yer almıştır. Ortaçağda yaşanan göç hareketlerinde ana etken daha çok dinidir. Buna karşın Rönesans ve reform hareketlerini izleyen zaman içerisinde meydana gelen endüstri devriminin ana neden son iki asrımızı işgal eden ekonomiktir.³ Bu arada göçlerin arkasında yatan nedenlerin birden fazla da olmuş ve zaman içinde ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal nedenler aynı anda göçlerin nedeni sayılmıştır.⁴

Osmanlı İmparatorluğu’nda siyasal ve sosyal pek çok değişikliğin yapıldığı bir zihniyet değişimi olarak tanımlayabileceğimiz Tanzimat döneminin (1860-1896) önemli simalarından biri olan Münif Paşa’nın⁵ 1855 yılında Berlin elçisi Kemal Paşa’nın ikinci kâtabi olarak Almanya’ya gidişi ve bu-

* *Münif Paşa’da Tersine Göç Olgusu* daha önce bir tebliğ olarak sunulmuştu. Burada, tebliğ gözden geçirilerek bugünün bazı verileri de eklenerek yeniden kaleme alınmıştır.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi (hyazic61@hotmail.com).

1. Bk. Hüseyin Arslan, *16. yy. Osmanlı Toplumunda yönetim, nüfus, iskân, göç ve sürgün*, İstanbul 2001, s. 149; ayrıca bk. *Ana Britanica*, XIII, 414-416.

2. Bk. Taylan Akkaya, *Göç ve Değişme*, İstanbul 1979, s. 23.

3. Bk. Hüseyin Arslan, *a.g.e.*, s.150.

4. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, a.y.

5. Mehmed Tahir Münif Paşa ya da Münif Paşa (1830 –1910) bir Osmanlı devlet adamıdır. Gaziantep’te doğmuştur. Memleketinde, Mısır’da ve Şam’da tahsil yapmış, 1854’te elçilik ikinci kâtabi olarak Berlin’e gitmiş, orada hukuk, felsefe ve fizik okumuştur. Berlin’de elçi bulunan Kemal Paşa tarafından himaye edilmiştir. Dönüşte Bâbü’l Tercüme Odası’na girmiş, 1860 yılında bir hudut meselesi için Hersek’e gitmiş, aynı sene Ticaret Mahkemesi İkinci Reisi olmuştur. Bir ara Ceride-i Havâdis’in kâtipliğini yapmış, 1862’de de Bâbü’l Birinci Mütercimliğine atanmıştır. Münif Paşa, 1867’de Zaptiye Müsteşarı, 1868’de Dîvân-ı Temyiz Reisi, 1869’da Maârif Meclisi Reisi, 1872’de Tahran Elçisi, 1877’de Maârif Nâzırı, 1879’da Ticaret Nâzırı ve 1880’de ikinci defa Maârif Nâzırı olmuştur. Bk. http://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmed_Tahir_M%C3%BCnif_Pa%C5%9A

rada bulunduğu üç yıl içerisinde edindiği izlenim ve tecrübeler, göç olgusu üzerinde önemle durmasına herhâlde yardım etmiştir. Daha önce Osmanlı İmparatorluğu'nun göçler dolayısıyla çekmiş olduğu sıkıntıları bilmiş olması gereken, döneminde memleketin hiçbir zararlı siyasi faaliyetine katılmayan, iç göçün ekonomik, siyasal ve toplumsal boyutlu sorunlarının farkında olan Münif Paşa, ekonomik kaygılarla şu veya bu şekilde göç etmek zorunda kalmış ve önemli birer değer olarak kabul ettiği insanların hem göç veren hem de göç alan yeri düşünerek uygun ortam sağlanmak şartıyla tersine göçlerini savunmuştur ki bu düşüncenin bugün ne kadar isabetli olduğunu aşağıda vereceğimiz değerlendirmelerden anlayabiliriz.

Mesela Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verdiği rakamlara göre (1997) Türkiye'de günde

8 bin 748,

Ayda 262 bin 444,

Yılda 3 milyon kişi göç etmiş. Bu göçlerin arkasında pek çok neden yatıyor. Ancak iş olanaklarının olmayışı öncelikli sırayı alıyor.⁶

Antalya'ya her sene ortalama 55 bin civarında insan göç ediyor.

Bu iç göçler nedeniyle belediyeler altyapı bakımından büyük bir sıkıntı çekiyor. Özellikle varoşlarda hava kirliliği insan sağlığını tehdit ediyor. Mesela Şırnak'tan göç eden bazı aileler kömürünü dahi yanında getiriyor.⁷

2006 senesindeki verilere göre⁸ Türkiye'de 1 milyon 575 bin Diyarbakır doğumlu var. Bunların 210 bini Türkiye'nin her tarafına dağılmış. Mersin'in nüfusu ise 1 milyon 651 bin. Bu şehirde Güneydoğu illerimizden gelen 146 bin vatandaşımız var. İzmir'in nüfusu 3 milyon 370 bin. Bunların 230 bini Güneydoğudan gelmiş. Nüfusu 10 milyonu aşan İstanbul'da sayısı 538 bin Güneydoğu doğumlu var. Son yirmi beş yılda Güneydoğulu üç kişiden biri batı illerimize göç etmiş. Şehirlere göç edenler genelde tanıdık ya da hemşerilerinin bölgesine yerleşiyor. Bu durum farklı sonuçlar doğurabiliyor.

1935 yılında 1,1

1940–1945 yılları arasında 1,3

6. Bk. <http://www.aksyon.com.tr/detay.php?id=18039>

7. Bk. http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=55286&YZR_KOD=111&ForArsiv=1

8. Bk. <http://www.milliyet.com.tr/2006/01/03/yazar/akyol.html>

- 1950–1955 yılları arasında 2,5
 1955–1960 yılları arasında 3,1
 1960–1965 yılları arasında 4
 1975–1980 yılları arasında 2,7
 1980–1985 yılları arasında 2,8
 1985–1990 yılları arasında 4,1
 2000-2005 arası 4 milyon 469 bin kişi göç etti. ⁹

*Diğer taraftan, gelişmiş ülkelerde yüzde 4-5 civarında olan göçer oranı ülkemizde yüzde 25 civarındadır. Çok yüksek olan bu oran, ülkemize göçmen ülkesi görüntüsü veriyor.*¹⁰

*Hakkâri'den her gün 10 kişi İstanbul'a iş bulmak için geliyor. 1993'ten bu güne kadar 10 bin Hakkârili genç Hakkâri'den başka yerlere iş bulmak için göç etmiş bulunmaktadır.*¹¹

Günümüzün değerlendirmesine gelirsek; Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre¹² 2009-2010 döneminde 81 ilin 56'sı net göç vermiş durumdadır. 25 ilimiz de net göç almıştır. Örnek verecek olursak; belirtilen zaman diliminde İstanbul'a, 439 bin 515 kişi yerleşmiş, 336 bin 932 kişi de İstanbul'dan ayrılmıştır. Dolayısıyla net göç 102 bin 583 olmuştur. Doğal olarak İstanbul, Ankara ve Antalya göç alan illerin başında yer almaktadır. Burada ekonomik gelişmişliğin önemli bir rolü bulunmaktadır. Ülkemizde bir yılda 2 milyon 360 bin kişi yer değiştirmiş durumdadır. Yer değiştirmelerde en fazla göç veren iller arasında sırayla Tokat, Yozgat ve Erzurum bulunmaktadır. Tokat'a 25 bin 430 kişi göç etmiş, 40 bin 995 kişi ise bu şehirden ayrılmıştır. Yozgat'a ise bu dönemde 16 bin 181 kişi gelmiş, 29 bin 618 kişi de buradan ayrılmıştır. Erzurum da çok göç veren şehirler arasında yer almıştır. Yukarıda belirtilen dönemde Erzurum'a 23 bin 294 kişi göç etmiş, 35 bin 711 kişi de bu şehirden ayrılmıştır. 2009-2010 döneminde en çok göç alan şehirler arasında Bursa, Kocaeli, Tekirdağ ve İzmir yer almıştır.

9. Bk. <http://www.frmtr.com/cografya/1558771-gocler.html>

10. Bk. a.y.

11. Bk. <http://heryerdenhaber.com/V1/Pg/DetailTown/NewID/72840//CityName/Hakkâri/CityCode/30/Tow - Name/Yuksekoa/TownID/339>

12. Bk. Posta Gazetesi, 14 Kasım 2011; <http://www.haberler.com/tuik-verilerine-gore-illerin-yuzde-70-i-goc-3126545-haberi/>

En fazla göç verenler arasında ise Samsun ve Diyarbakır'ı görmekteyiz. Büyük şehirlere gelecek olursak; Ankara'ya 182 bin 845 kişi göç etmiş, 133 bin 440 kişi buradan ayrılmıştır. Antalya'ya 86 bin 907 kişi göç etmiş, 61 bin 662 kişi Antalya'dan ayrılmıştır. Bölge olarak en fazla net göç veren bölge 50 bin 720 kişi ile Batı Karadeniz olmuştur. Buranın aldığı göç 132 bin 326, verdiği göç ise 183 bin 46 olarak gerçekleşmiştir.

Bütün bu değerlendirmeler, bize Tanzimat döneminde siyasi ve sosyal alanda başlatılan köklü değişikliklerin aradan uzun yıllar geçmesine rağmen maalesef henüz tamamlanamadığını göstermektedir. Tanzimat'ı hazırlayan ekonomik gelişmeler dikkate alındığında plânsız ve gelişigüzel yapılan göçlerin bir ülkeyi farklı ve ağır sorunlarla karşı karşıya bırakacağı aşikârdır.

Münif Paşa, tersine göç fikrini savunurken, bunu yaratacağı olumsuz yönleri iyice düşünmüş, ancak altyapı tamamlanmış olmak şartıyla böyle bir düşünceyi savunmuştur. Münif Paşa'nın bu düşüncesinin ne kadar isabetli olduğu, günümüzde bölgelerimiz ve şehirlerimiz arasında yaşanan gelir dengesizliği dolayısıyla ortaya çıkan ve buna paralel olarak da işsizlik ve yoksulluğa sebebiyet veren bir olgu olan iç göç konusunda sarf edilen gayretlerden de anlaşılmaktadır. Bugün, özellikle büyük şehirlerimizde düzensiz göçler dolayısıyla yaşanan sosyal sorunlar, yaklaşık 150 yıl önce savunulan tersine göç fikrinin ne kadar ehemmiyetli olduğunu ortaya koymaktadır.

Münif Paşa, "Tanzîm-i İstanbul"a dair makalesinde¹³ İstanbul'da yolların düzgün olmasının nakliye giderlerini azaltacağını, dolayısıyla şehirde mevcut binlerce hamalın, kendilerine ihtiyaç duyulmadığı için köylerine döneceğini ve böylece İstanbul'un da bazı sorunlardan kurtulacağını ifade etmiş, ayrıca işsiz kaldıkları için İstanbul'dan memleketlerine dönenlerin de buralarda ziraat ve zanaatla uğraşarak kalkınmaya hizmet edebileceklerini de belirtmiştir.

Aslında İstanbul'a göç¹⁴, yüzyıllardan beri önemli bir sorun olarak devam ede gelmiştir. 1550'li yıllardan itibaren yavaş yavaş köyden şehre göç başlamıştı. İstanbul'a suyun getirilmesi ve benzeri gelişmeler şehirlere rağbeti arttırmış, bu yüzden de 1567 senesinde İstanbul'a göç ederek yerleşme

13. Bk. Ali Budak, Tanzîm-i İstanbul'a Dair İlk Makale ve Minyatür Devlet Parkı Projesi, *Sivil Toplum, düşünce-araştırma dergisi* yıl 5, sayı 17-18, Ocak-Haziran 2007, s. 199-203.

14. Bu konuda bk. Hüseyin Arslan, *a.g.e.*, s. 202-203.

yasağı getirilmişti. Devlet bu yasakla plânsız göçleri önlemek istiyor, bu şekilde de üretimin ve vergi gelirlerinin düşmesini engellemeyi arzuluyordu. Çünkü göç hareketi bu düzeni bozmuştu. Osmanlı döneminde başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlere yönelik göç hareketleri birkaç sebepten dolayı engellenmek isteniyordu. Göç etmek isteyenlerin terk edecekleri toprakların nüfussuz kalıp kullanılmaz hâle gelmesini önlemek, şehirlerde çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın önünü almak, istihdam gücünü yaratmamak, altyapı yetersizliğine neden olmamak bu sebepler arasında yer almaktadır. Hemen her dönemde İstanbul'a keyfi göçlere engel olmak, hükümetlerin önemli konuları arasında yer almıştır. Çeşitli dönemlerde İstanbul'a aile göçünün yasaklandığına dair fermanlar çıkarılmış ve bu tür girişlere engel olunmaya çalışılmıştır.

İstanbul'a göçün denetlenmesi ile ilgili ferman¹⁵ nedeniyle 16. yüzyılda İstanbul'a göç sınırlandırılmaya çalışıldı. Mahalleler, az da olsa denetlenerek iyi hallerini kanıtlamaya hazır kefil bulamayan göçmenler aranır. Başkente resmî işleri için gelen insan sayısı sınırlandırıldı. 18. yüzyılda İstanbul'a giden belli başlı yollar engellerle kapatıldı. Ancak bütün bu önlemlerin etkisi sınırlı kaldı. Göçmenlerin bir kısmı yakalanarak geri gönderildi, ama çoğunluğu kalmayı başardı. Bu sürekli göç sonucunda İstanbul'un bazı kesimleri genişledi. Kanuni döneminde Üsküdar başkentten idari olarak ayrı, küçük bir kentti. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurulan büyük vakıflar göçmenleri kabul etti. XVI. yüzyılda Eyüp, Hasköy, Boğaz şeridi, Beykoz, Üsküdar gibi yerlerde gecekondu yapılanması, içme suyu yolları üzerine evler yapma âdeti başlamıştı. Bunun önünü almak için beş-on yıldan beri oturanlar dışında kalan ve bu sürenin altında bir zaman diliminden beri meskûn olanların geldikleri yerlere gönderilmeleri hususunda emirler çıkıyordu.

Mesela¹⁶ Rumeli ve Anadolu'dan gelerek İstanbul'da Eyüp ve Kasımpaşa semtlerinde deniz kenarında evler edinen kimselerin eski sakinlerin maaşlerinde sıkıntıya yol açması sebebiyle ikametleri beş yılı geçmeyenlerin

15. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, s. 188-189, 387, 388.

16. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, s. 202.

geri gönderilmesine ilişkin Hâsıslar¹⁷ kadısına hüküm çıkarılmıştır.¹⁸

Serbest dolaşım hakkı verilen tüccarlar, devlet memurları ve konar-göçer grupların dışındakiler, makul bir sebep göstererek başka bir yere gidebiliyor, ancak bunun için hükümete döneceklerine dair kefil göstermeleri gerekiyordu.¹⁹ Kefil gösterildikten sonra kişiye “murûr tezkeresi” verilerek seyahatine imkân tanınmaktaydı. Bu şekilde kefil gösteremeyen, yeni vardığı yerde on yıl ikamet ederek oranın vergi defterine kaydedilmişse kendisine dokunulmaz, aksi halde geri gönderilirdi. Ancak bu titizliğe rağmen, özellikle XVI. asırda yer değiştirmelere yoğun bir şekilde rastlanmıştır.

1864 senesinde kaleme alınan ve içinde tersine göç fikrinin de savunulduğu makale, Münif Paşa'nın bir devlet adamı olarak ülkenin her sorunu ile bilinçli ve programlı bir şekilde ilgilendiğini göstermektedir. Münif Paşa'nın iç göçü önlemek amacıyla o gün sadece İstanbul için kısaca dile getirdiklerinin bugünkü ifadesi, kırsal kesimlerde küçük sanayi kollarını geliştirmek, eğitim ve sağlık hizmetlerini yaygın hale getirmek, modern tarıma geçiş yapmak, sulama olanaklarını ileri düzeye çıkarmak, kırsal alanları güvenli hale getirmek, medyanın eğitici ve yönlendirici program yapmasını teşvik etmek, sosyal ve kültürel tesislerin açılmasını desteklemek, besi ve ahır hayvancılığa bağlı sanayi kollarını kırsal alanlara yönlendirmektir.²⁰

Münif Paşa, Tanzimat dönemi bazı yazarlarımız gibi Avrupa'ya kaçıp burada ülkesinin aleyhinde, üstelik ülkenin düşmanlarıyla iş birlikçiliği yaparak çalışmamış aksine o, bozulmuş olan siyasî ve ekonomik düzenin yeniden düzenlenmesi konusunda gerekenin yapılmasını düşünmüş²¹ ve şu düşüncüyü savunmuştur:

*“Gerçek ilim ve Batı kültürü Avrupa'da hayran hayran dolaşmak veya birtakım siyasi faaliyetlerde bulunmakla değil, ciddi bir müessesede elde edilir.”*²²

17. Bk. Cengiz Orhonlu-Nejat Göyünç, “Has”, *DİA*, XVI (İstanbul 1997), 268-270; Hasslar (Havâss-ı Refia), 1908 meşrutiyet inkılabına kadar Eyüp Kadılığının adı. Sahası Çatalca'ya kadar uzanırdı. Yirmi altı nahiye ve yedi yüz köy bu kadılığa tabi idi. Bk. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s. 145.

18. Bk. Hüseyin Arslan., *a.g.e.*, s. 389.

19. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, 203.

20. Bk. www.odvturk.com/indir2.asp?id=3674

21. Bk. Adem Akın, *Münif Paşa ve Türk Bilim Tarihindeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enst - tüsü, Ankara 1991, s. 18 (basılmamış doktora tezi).

22. Bk. Nihad Sami Banarlı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I-II (İstanbul 1987), II, 956.

Görüleceği gibi bu düşünce, onu, bazı Tanzimat yazarlarından ayırmakta, müstesna ve nezih bir yere koymaktadır. O, ülkenin sadece ve sadece eğitim kanalıyla kalkınacağına inanmış ve bu alandaki düşüncelerini dönemin sultanı İkinci Abdülhamid'e de iletmiştir.²³ Ülkesine zarar getirecek hiçbir siyasi faaliyete katılmayan ve “*Kaprisli siyaset oyunları oynamayan*”²⁴ Münif Paşa, daima gerçekçi yaklaşımları ve popülist düşünceden uzak radikal çözümleriyle Tanzimat döneminde başlayan reformların, özellikle bilim ve eğitim alanındakilere hız kazandırmıştır.

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren ivme kazanan göç hareketi,²⁵ ileride düzeltilmesi imkânsız hale gelecek şekilde şehirlerimizin plânsız ve programsız büyümesine neden olmuştur. Bu dönemde ihmal edilen çeşitli çözümler dolayısıyla sanayileşmeyi kentleşme takip etmesi gerekirken, kentleşme sanayileşmenin önüne geçmiştir.

Özellikle 1970’li yılların ortalarından itibaren iç göç²⁶, İstanbul, Ankara, İzmir, daha sonraki yıllarda da Adana, Bursa ve Mersin gibi illere yönelmiş ve buralarda zaten var olan sorunları daha da içinden çıkmaz hale getirmiştir. Büyük şehirlerimizdeki sorunlarımızın ne denli büyük olduğu hepimiz tarafında bilinen bir gerçektir.

Münif Paşa’nın göç olgusu ile ilgili olarak düşündükleri düşüncesi bugün AB Komisyonu, 6 Ekim 2004 tarihli Etki Raporu’nun Ekonomik Boyut bölümünde belirtilen “*Türkiye’den AB’ye göçün büyüklüğü, yalnızca Türkiye’nin ulusal gelirinin AB seviyesine yaklaşmasına değil, aynı zamanda, ülkedeki İstanbul ve Kocaeli gibi hızlı büyüyen bölgelerin gelişimine de bağlı kalacaktır.*”²⁷ ifadeleriyle paralellik arz etmektedir.

Münif Paşa, yaşadığı dönemin ve görüleceği gibi bugünün önemli bir sosyal olayı olan göç sorununa o günün şartları içerisinde dikkati çeken sağlıklı çözümler üretmiştir. O, çeşitli nedenlere bağlı olarak Türkiye’de yukarıda da ifade edildiği gibi özellikle 1950’li yıllarda başlayan plânsız ve programsız köyden kente göçün olumsuz yönlerini herhâlde yıllar öncesinden görmüş olmalıdır. Onun sadece bu alandaki düşünceleri ciddi

23. Bk. a.mlf., a.g.e., a.y.

24. Bk. a.mlf., a.g.e., a.y.

25. Bk. <http://ahmetapan.blogcu.com/725006/>

26. Bk. <http://ahmetapan.blogcu.com/725006/>

27. Bk. www.yenidenErgenekon.com/ic-goc

olarak değerlendirilip titiz bir şekilde uygulama alanına konulsaydı bugün şu sorunlarda belki de önemli ölçüde azalma olacaktı:²⁸

1-Bu denli düzensiz ve de plânsız bir şehirleşme olmayacaktı.

2-Bölgeler ya da şehirlere göre nüfus dağılımı dengesiz olmayacaktı.

3-Bazı şehirlerimizin nüfuslarında korkunç artışlar olmayacaktı.

4-Yatırımlarda dengesizleşme olmayacaktı.

5-Bazı sanayi tesisleri kent içinde kalmayacaktı.

6-Bugün pek çoğumuzun korkulu rüyası olan kira ücretleri bu denli yüksek rakamlara ulaşmayacaktı.

7-Özellikle büyük şehirlerimizde konut sıkıntısı bu denli fazla olmayacaktı.

8-Alt yapı yetersizliği bu denli büyük olmayacaktı.

9-Özellikle büyük kentlerde işsizlik oranı bu kadar büyük olmayacaktı.

10-Emek bu kadar ucuzlamayacak ve bugün bir sorun olan sigortasız ve kaçak işçi sayısı başkalarına bu kadar zarar vermeyecekti.

11-Sağlık kuruluşlarında bu kadar kuyruklar olmayacaktı.

12-Milleti ayakta tutan en önemli kurumlardan olan aile yapısında bu denli ahlaki çöküntü olmayacaktı.

13-Sokak çocuklarının sayısında bu denli artış olmayacaktı.

14-İstanbul'da ve diğer bazı şehirlerimizde pek çok insanımızın ölümüne ve pek çok insanımızın da yaralanmasına ve sakat kalmasına neden olan kapkaç olayları bu denli yüksek düzeylerde seyretmeyecekti.

15-Uyuşturucu madde kullanımı ve adlî vakalar bu denli korkunç rakamlara ulaşmayacaktı.

“Yüksek değere sahip çözümler, sahibini mutlaka yüksek değerli kılar.” İslahat hareketleriyle ilgili görüşleri, modern pedagojiye dair görüşleri, Arap harflerinin ıslahı meselesindeki görüşleri, Batı eğitim sistemi ile ilgili görüşleri, 1864 gibi erken bir dönemde geleceği görerek tersine göçü bilinçli olarak savunması ve çözümler üretmesi ve Türkiye’de ilk popüler

28. Bk. www.yenidenErgenekon.com/ic-goc

bilim dergisini kurması Münif Paşa'yı hep ilk sıraya koymuş ve yukarıdaki ifadede olduğu gibi değerli kılmıştır.

Münif Paşa'nın yaşadığı dönemde özellikle Osmanlı hâkimiyetindeki Orta Doğu'da göç bakımından önemli olaylar yaşanmıştır. Burada başta işsizlik olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı büyük bir dış göç meydana gelmiştir. XIX. asrın ikinci yarısında başlayan, yıllarca devam eden ve sayıları milyonu aşan göçmenler, daha çok Kuzey ve Güney Amerika'yı yurt edinmişlerdir.²⁹ Bugün sadece Brezilya ve Arjantin'de bir milyon Arap asıllı insan bulunmaktadır. Dış göçün küçümsemeyecek derecede faydaları olsa da ülkelerin yetersiz ve geleceğe dönük olmaktan uzak politikaları bu faydaları önemsiz kılabilir. Osmanlının son dönemlerine rastlayan, sayısız iç ve dış sorunlar dolayısıyla engel olunamayan bu göçün en önemli yanı Arap edebiyatına dünyaca tanınmış ve milyonlarca insanı peşlerinde sürükleyen edebiyatçıları yetiştirmiş olmasıdır.

İster iç ister dış göç olsun, aslında her göç, vatana olan özlemi her zaman yanında barındırır. Göçün insan üzerindeki sosyo-psikolojik etkileri göz önüne alındığında, göç, göçmen ve edebiyat sözcüklerinin ayrılmaz birer parça olduğu hemen anlaşılır. Bu nedenle “göç ve edebiyat”, “dış göç olgusunun Türk edebiyatına yansımaları”, “Almanya'ya göçün Türk romanına yansımaları” gibi pek çok çalışma ile göçün edebiyata yansımaları da incelenmiş, ayrıca göç olgusunun sosyolojik olarak tahlilleri yapılmıştır.³⁰ Bir göç olayında kültürler ve sosyal çevreler arasında adaptasyon, bütünleşme, bütünleştirme, asimilasyon ve akkültürasyon (kültürel kaynaşma/bir kültürün başka bir kültürle kaynaşarak değişmesi) gibi etkileşim alanları da edebiyatın konusu olmuştur.³¹

Diğer taraftan göç olgusunun sinemada da yansımalarını görüyoruz. *Gelin* (1973), *Düğün* (1973) ve *Diyet* (1974) sinema tarihimizin en önemli üçleşmesi kabul edilen bu filmlerde genelde iç göç sorununu ele alan Ömer Lütfü Akad, *Gelin* filminde Yozgat'tan İstanbul'a gelen bir ailenin büyük kentte yaşadıkları, tanık oldukları sorunları, *Düğün*'de Şanlıurfalı bir ailenin aynı

29. Bk. Aida İMANQULİYEVA, *Modern Arap Edebiyatının Usta Kalemleri*, İstanbul 2007, s. 27-42; Hüseyin Yazıcı, *Göç Edebiyatı*, İstanbul 2002.

30. Bk. M. Fikret Gezgin, *İşgücü Göçü ve Avrupa'daki Türk İşçileri*, İstanbul 1994, s. 14-16; ayrıca bk. Seral Teber, *Göçmenlik Yaşantısı ve Kişilik Değişimi*, Almanya –Auflage- 1993.

31. Bk. Hüseyin Arslan, *a.g.e.*, s.156-157.

şekilde başına gelenleri ve *Diyet* adlı filmde ise emekçilerin çektikleri çileleri anlatmıştır.³² Bu konu “Türk Sinemasında İç Göçe Yaklaşımlar”, “Türk Sinemasında İç ve Dış Göç” adlarıyla bazı tebliğlerle de ele alınmıştır.

Yatırımlar Doğu’ya kaydıkça ve iş imkânları sağlayan şehirler arttıkça göçlerde önemli oranda azalma olacak ve bölgeler arası ekonomik dengelerde büyük ölçüde rahatlama hissedilecektir.³³

1990 yılı öncesi pek çok göç veren Şanlıurfa’ya bugün tersine bir göçün başladığını, GAP’ın bitirilmesi durumunda bölge olarak buraların, artık göç veren değil, göç alan bir yer durumuna geleceğini, ayrıca Şanlıurfa ile Gaziantep’in bu durumdan dolayı Türkiye’nin sayılı metropolleri arasına gireceğini düşünürsek, Münif Paşa’nın ne demek istediğini daha iyi anlamış oluruz.³⁴

Sonuç olarak; Türkiye’de gelir dağılımındaki dengesizlikler giderilmeden kentler ve bölgeler arası ekonomik farklılıklar ortadan kaldırılmadan iç göçün önlenerek tersine göçün sağlanması zor görünmektedir.³⁵ Çarpık kentleşme ve böylesine bir yapılanmanın getirdiği ağır fatura, plânlı kentleşmeye geçişte yapılacak harcamalardan çok daha ağırdır. Münif Paşa’nın 150 yıl önce dile getirdiği ve yapılmasını ısrarla savunduğu projelerin çözülmesi adı geçenin ruhunu da şad edecektir.

32. Bk. <http://www.biyografi.info/kisi/omer-lutfi-akad/ikinci-sayfa>.

33. Bk. <http://www.netpano.com/makale/?makale=945>

34. Bk. www.evtrk.om/indir2.asp?id=3674; www.menacam.com/turkiyede-ic-goc-t30755.html

35. Bk. <http://www.frntr.com/cografya/1558771-gocler.html>

